

Vuk'uzenzele

Produced by: Government Communication & Information System (GCIS)

English/Xitsonga

September 2021 Edition 1

 <p>Help prevent suicide</p> <p>Page 5</p>		 <p>Ofentse Rabaji is a waste whizz</p> <p>Page 11</p>
--	--	--

How to apply for the R350 grant

More Matshediso

If you do not have an income and are between the ages of 18 and 60, you can apply for the Special Coronavirus Disease (COVID-19) Social Relief of Distress (SRD) Grant.

Government has reintroduced the SRD Grant of R350 per month to help qualifying applicants who have no financial support, to survive the continued hardships brought about by the COVID-19 pandemic.

The initial SRD Grant, which was discontinued on 30 April, had a positive impact on successful applicants' lives, says Social Development Minister Lindiwe Zulu.

GOVERNMENT REINTRODUCES THE SRD GRANT to assist citizens who are struggling financially during the COVID-19 pandemic.

Cont. page 2

	<p>To read Vuk'uzenzele download the GOVAPP on:</p> <p> </p> <p>Search for SA Government on Google playstore or appstore</p>	<p>CONTACT US</p> <p>Website: www.gcis.gov.za Email: vukuzenzele@gcis.gov.za</p> <p>www.vukuzenzele.gov.za Tel: (+27) 12 473 0353</p> <p>Tshedimosetso House: 1035 cnr Frances Baard and Festival streets, Hatfield, Pretoria, 0083</p>	<p> Vuk'uzenzele @VukuzenzeleNews</p>
---	--	--	--

FREE COPY NOT FOR SALE

Ku aka rixaka leri nga hava ku Tekiwa ka Vulawuri bya Mfumo

Tinhlegetano to twa miehleketo leti xeduriweke ta Khomixini ya Vuvanyisi ya Vulavisi eka ku Tekiwa ka Vulawuri bya Mfumo ta ha ku fika emakumu, kutlula 1000 wa masiku endzhakuloko mbhoni yo sungula yi nyikile vumboni.

Hambileswi mutshamaxitulu wa khomixini leyi, Xandla xa Muavanyisinkulu Raymond Zondo a vuleke leswaku swi nga ha va na nkoka leswaku timbhoni tingaritingani ti nyika vumbhoni, ntirho wa khomixini leyi sweswi wu tshinerile swinene emakumu.

Leri i goza ra nkoka lowukulu leri hi tshine-taka ekusuhi ni ku ahlula xin'wana xa swiphemu leswo biha eka matimu ya xidemokirasi xa hina.

Hambiloko Muavanyisi Zondo a nga si rhumela swikumiwa na swibumabumelo eka Phuresidente, hi nga pfumela hinkwerhu leswaku ntirho wa khomixini leyi a wu ri wa nkoka.

Eka malembe manharhu lama nga hundza, hi twile vumbhoni lebyi koxometaka swiendlo leswi hehliwaka swa vukungundzwana hi xikalo xa le henhla. Hi twile hi mayelana na swiendlo leswi nga endla leswaku ku yiviwa ka tibilyoni ta tirhandi eka mali ya mfumo. Hi twile hilaha mihlangano ya mfumo yo tala na tikhamphani leti nga ehansi ka vun'wini bya mfumo swi nga tsanisiwa hi vomu hakona.

Ku humelerisa erivaleni ka muhlovo, vukulu na vuenti bya ku tekiwa ka vulawuri bya mfumo a swi endlekanga exihundleni, kambe swi haxiwile eka tiko hinkwaro. Hi ku pfumelela vanhu va Afrika-Dzonga hinkwawo ku landzelela mafambiselo ya khomixini leyi, swi pfunile leswaku vaaki va va ni ntshembo eka xidemokirasi xa hina hi ndlela leyi hlohlotelaka mpfuleko na nkavuciva.

Tiko ri kolota ku khensa hinkwavo lava nga hoxa xandla eka ntirho wa khomixini leyi; kusuka eka lava va lavisiseke na ku hlegeta voxokoxoko byo tala; kufika eka timbhoni to tala leti nga nyika vumbhoni; kufika eka vatekamahungu lava va nga vika hi vurhonwana hi mafambiselo wa khomixini leyi; kufika eka magqweta lama ma nga pfuna ku nyika vumbhoni.

Hi tlhela hi kolota ku khensa lokukulu eka vanhu vo tala, lava van'wana va vona hi tshamaka hi nga va tivi, lava swiendlo swa vona swi nga pfuna ku tumbuluxiwa ka khomixini leyi. Lava i vanhu lava va nga humesela erivaleni swiendlo leswa vugevenga leswi hehliwaka, lava va nga ala, lava va nga vulavula na ku sungula mapfumba – havumbirhi bya le rivaleni na le xihundleni – ku herisa ku tekiwa ka vulawuri bya mfumo. Hikwalaho ka vona sweswi hi vulavula hi ku tekiwa ka vulawuri bya mfumo eka nkarhi lowu nga hundza.

Ku tekiwa ka vulawuri

bya mfumo a swi tihelelangi hi swona n'wini. Swi herisiwile hi swiendlo swa ntirhisano swa vanhu va Afrika-Dzonga kusuka eka swiyimo hinkwaswo swa vutomi, lava tirhaka eka tindhawu to hambanahambana ku tlherisela mikhuvanene ya xidemokirasi xa hina xa vumbiwa. Naswona swi le ka hina hinkwerhu ku tiyisisa leswaku mikhuva leyi a yi pfumeleliri ku endleka nakambe.

Eka malembe manharhu lava nga hundza, hi tekile magoza yo hlayanyana ku lwisana na vukungundzwana na ku tekiwa ka vulawuri bya mfumo. Hi vile hi ri eku akeni hi vuntshwa hi ku tikarhata tihuvo to fana na Vulawuri bya Vuchuchisi bya Rixaka (NPA), Vukorhokeri bya Maphorisa bya Afrika-Dzonga (SAPS), Vukorhokeri bya Swibalo bya Afrika-Dzonga (SARS) na tin'wana. Hi tumbuluxile swivumbeko swintshwa, ku fana na Xiyengetsongo xo Lavisisa eka NPA ku tengisa vukungundzwana bya xiyimo xa le henhla na Huvo yo Hlawuleka ya SIU ku vuyisa mali ya mfumo leyi nga yiviwa. Hi antswisile vuswikoti byo lwisana na vugevenga hi ku tumbuluxa Senthara ya Nkatsaniso, leyi hlegetaka tiejensi ta nsindziso wa nawu ku avelana vuxokoxoko na ku tirhisana ku lavisisa na ku tengisa vugevenga.

Hi cincile vurhangeri eka mabindzu lama nga ehansi ka vun'wini bya mfumo ya xiqhinga yo talanyana, naswona hi sungurile phu-

rosese ya ku ma tlherisela eka xiyimo xo antswa xa swa timali na matirhelo. Hi le ku tirheleni ku tumbuluxa modlolo wa SOE wuntshwa lowu wu nga ta kondletela nkavuciva, vutihlamuleri na vuyisekamahlweni.

Vunyingi bya ntirho lowu byi ya mahlweni. Ku na tindhawu laha nhluvuko wu nga nonoka swinene kutlula leswi a hi swi languterile, naswona leswi sweswi swi vekiwile mahlo.

Swikumiwa na swibumabumelo swa khomixini leyi swi ta pfuna ku tiyisa hi ndlela leyi nga kanakani-siki matshalatshala lama. Hi langutela leswaku khomixini leyi yi ta kuma yin'wana ya mitsano leyi eka sisiteme leyi yi nga pfumelela ku tekiwa ka vulawuri bya mfumo ku va kona. Leswi swi ta hi havexerisa matimba ku teka magoza man'wana mo lulamisa.

Hambiloko hi nga vula leswaku nkarhi wa ku tekiwa ka vulawuri bya mfumo wu hundzile, a hi byi hlulangi vukungundzwana. Vumbabva na vukungundzwana swa ha tele naswona swi simekiwile swi tiya eka havumbirhi bya tisekitara ta mfumo na leti nga riki ta mfumo.

Hambileswi swi nga ha vaka swi nga ri xikalo xa ku tekiwa ka vulawuri bya mfumo, migingiriko ya vugevenga yo tano yi koxa tiko ra ka hina swinene, yi tsanisa mihlangano ya ka hina naswona yi tsonisa vanhu va Afrika-Dzonga swidingo swa masungulo swo tala.

Vukungundzwana byi bihile swinene mikarhi hinkwayo, kambe byi bihe ngopfu hikuva byi xungeta ntshamiseko wa vanhu. Un'wana a nga vulavula hi swiendlo swa manyala swa vukungundzwana lebyi nga humelela lembe leri nga hundza eka ku xaviwa ka tinhundzu na vukorhokeri leswi

a swi laveka eka ku lwisana ka hina na ntungukulu wa COVID-19.

Hi teke magoza hi xihatla ku sivela vukungundzwana byolebyo, ku kuma lava nga na vutihlamuleri na ku teka magoza ehenhla ka vona. Leswi i xitiyisiso xa vutihlamuleri bya hina ku herisa vukungundzwana.

Hi tiyise swinawana swa Vutamelankwama, hi tumbuluxe Senthara ya Nkatsaniso naswona hi nyike Yuniti yo Lavisisa yo Hlawuleka xilerisoximfumo xo hambanahambana ku lavisisa swihello swa vukungundzwana byo yelana na COVID-19. I rosungula eka tiko leri, hi nga hangalasa eka inthanete vuxokoxoko bya tikontiraka ta ku xaviwa ka tinhundzu na vukorhokeri ta COVID-19 hinkwato eka mavandla wa mfumo hinkwawo.

Ku onheka loku nga endliwa eka tiko ra ka hina hi ku tekiwa ka vulawuri bya mfumo ku entile. Switandzhaku swa kona swi ta twiwa eka malembe lamo tala lama taka. Kambe, hi ku tirhisana, hi sungurile ku lulamisa swilo. Hi sungu rile ku aka hi vuntshwa na ku tlherisela eka xiyimo xa khale.

Hi nga langutela leswaku mivuyelo ya Khomixini ya Zondo yi ta tiyisa matshalatshala lama hi ndlela leyi nga pimekiki. Yi ta hi nyika xivandlanene xa ku hambana loku fikisaka eka swiboho na ku va ka nkarhi wo leha na nkarhi wa ku tekiwa ka vulawuri bya mfumo eka nkarhi woleha.

Ntirho wo tala wa ha ri emahlweni, naswona mitlho-ntlho yo tala yi boheka ku jamelaniwa na yona. Kambe hi le ndleleni yo aka rixaka leri ri nga hava vubihi bya ku tekiwa vulawuri bya mfumo na vukungundzwana. **1**

Pfuna ku sivela ku tisunga

Allison Cooper

Va tele vanhu lava lovaka hikwalaho ko tisunga ematshan'wini ya HIV, dari, khensa ya mavele, nyimpi na ku dlayiwa.

Leswi swi boxiwile hi tinhlayonhlayo leta ha ku humaka ta Nhlangoano wa Rihanyo wa Misava, leti ti kombaka leswaku kuhundza 700 000 wa vanhu va lova hi ku tisunga lembe na lembe – leswi swi vula leswaku i munhu un'we eka 100 ra mafu man'wana na man'wana na kwalomu ka munhu un'we eka 40 wa tisekondi tin'wana na tin'wana.

“A hi nge swi koti – naswona a hi fanelangi – ku nga swi tekeli enhlokweni ku tisunga,” ku vula Dkd Tedros Adhanom Ghebreyesus, Mulawuri-Jenerali wa WHO.

“Un'wana na un'wana

i khombo. Ku tekela enhlokweni ku sivela ku tisunga ku ni nkoka lowukulu sweswi, endzhaku ka tin'hweti to tala hi hanya ni ntungukulu wa Vuva-byi bya Khoronavhayirasi, na swivangelo swo tala swo tisunga – ku heleriwa hi ntirho, mabibi ya swa timali na ku hambanisiwa na vanhu van'wana - swa ha ri kona swinene,” a engetela.

Siku ra Nsivelo wa ku Tisunga ra Misava

Siku ra Nsivelo wa ku Tisunga ra Misava ri simekiwile hi 10 Ndzati 2003 hi Nhlangoano wa Matiko ya Misava wa Nsivelo wa ku Tisunga (IASP).

Ri kongomisiwile eka ku sivela ku tisunga na mahanyelo ya ku tisunga, ku hunguta switandzhaku swa kona na ku nyika foramu eka swidyondzeki, tiphu-rofexinali ta rihanyo ra le

miehleketweni, vatirhi va swa mikitsikitsi, vatinyikeri ni lava nga pona eku tisungeni.

Hi ku ya hi Ntlawa wa Ntshikelelamiehleketo na Nchavo wa Afrika-Dzonga (SADAG), ku na vanhu va 23 lava tisungaka na 230 lava ringeteke ku tisunga hi ku ya hi tirhekodo ta siku ni siku eAfrika-Dzonga.

“Ku tisunga ka ha ri nhlokomhaka yo yila erixakeni ra ka hina – ku hava loyi a lavaka ku vulavula hi mayelana na swona; ku hava loyi a tivaka hilaha ku vulavuriwaka hakona hi mayelana na swona naswona vatswari a va lavi ku vulavula na vana va vona hi mayelana na swona hi kwalaho ko chava leswaku swi nga ha “byala mianakanyo”. Ha mbiswiritano, i mhaka leyi nga kona, leswi hi swi vona hi tiqingho leti engetelaka leti hi ti kumaka

masiku hinkwawo, ku vula Cassey Chambers, Mulawuri wa Mitirho wa SADAG.

“Loko vanhu vo tala va tiva hi mayelana na ku tisunga na ku tiva hilaha u nga kumelaka hakona munhu un'wana ku pfuniwa ku nga se hela nkarhi, hi nga pfuna ku hunguta nhlayo ya lava tisungaka”, a vula.

Swikombeto swo tsundzuxa swi katsa:

- Ku vulavula hi mayelana na ku teka vutomi bya vona, ku fa kumbe ku tisunga.
- Ku navela ka matimba ka ku fa kumbe ku ehleketa ntsena hi rifu na ku fa.
- Ku nyika vanhu nchumu wa nkoka swinene.
- Swikombo swa ntshikelelamiehleketo, ku fana swa swipfukela, ku kala ntshe-mbo, ku tihambanisa, ku tikeriwa hi navelo wa swakudya na vurhongo,

ku nga naveli misingiriko ya ntolovelo.

- Ku tirhisa xihoko na swidzidziharisi loku engeteleke.
- Ku gegagega leswaku u nge vi kona enkarhini lowu taka kumbe ku lela.
- Ku cinca lokukulu ka mahanyelo.
- Ku lulamisela ku yisa emahlweni ntirho lowu a wu nga hetisekangi.

Loko wena kumbe munhu loyi u n'wi tivaka mi lava ku pfuniwa, tihlanganisa hi riqingho ra nkitsikitsi wa ku tisunga ra tiawara ta 24 ra SADAG eka 0800 567 567.

Anyone 35 years and older can register for their FREE COVID-19 vaccination

Registering to get vaccinated is easy!

Send the word **REGISTER** to 060 012 3456 on Whatsapp
Internet access or data required

OR

Dial *134*832*IDNumber#
No ID Number? Just dial *134*832#
FREE on all South African Mobile Networks

OR

Search EVDS South Africa online or go to: <https://vaccine.enroll.health.gov.za>
Any device with Internet Access

OR

Register by calling 0800 029 999
Monday - Friday: 7am to 8pm
Saturday, Sunday and public holidays: 8am to 6pm
Toll free on all South African Mobile Networks

You will need the following information when registering:

- Your identification number (Passport, Asylum seeker number, RSA ID or refugee number)
- The location where you want to be vaccinated (home or work)
- If you are a member of a medical aid you will need your medical aid provider name and your medical aid number

You will receive an SMS with the details of your vaccination date and site after registering

Don't delay. Register today!

